

С. Томчишен, доцент кафедри правових основ підприємницької діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Призначення та принципи здійснення переважного права на викуп часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств

Питання переважного викупу учасниками (акціонерами) часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств (далі — переважне право) останнім часом привертає все більше уваги. Інтерес до цієї проблеми викликаний насамперед необхідністю вдосконалення корпоративного законодавства, яке за сучасних економічних умов уже не відповідає потребам сьогодення і нездатне ефективно регулювати корпоративні відносини у господарських товариствах. Чисельні спроби, які протягом останніх років робилися щодо вдосконалення законодавства про господарські товариства, так і не привели до очікуваного результату. Практичне застосування значної частини норм багатьох правових інститутів у сфері корпоративного права, зокрема тих, що стосуються переважних прав учасників (акціонерів) різних видів господарських товариств, сьогодні викликає чимало запитань, які не мають однозначної відповіді.

Вітчизняне законодавство про господарські товариства недостатньо повно, а в деяких випадках взагалі поверхово врегульовує порядок реалізації переважного права. Як наслідок цього — можливість двоякого тлумачення та поряд із цим неузгодженість між собою окремих норм ЦК України та ГК України, Закону «Про господарські товариства» та Закону «Про акціонерні товариства» не дозволяє вирішити ряд важливих питань, які сьогодні часто постають при практичному застосуванні конструкції «переважного права». Відсутність у законодавстві чіткого порядку реалізації та водночас належних способів захисту переважного права істотно ускладнює його використання і не дозволяє учасникам (акціонерам) товариств здійснювати ефективний захист у разі його порушення, а в окремих випадках взагалі виключає таку можливість.

Недоліки та шляхи вдосконалення правового регулювання здійснення переважного права в різних видах господарських товариств

досліджували у своїх працях: І. Спасибо-Фатеева¹, Р. Майданик², О. Вінник³, О. Кібенко⁴, В. Яроцький⁵, В. Кравчук⁶, В. Крат⁷, М. Белкін⁸, Є. Отцевич⁹ та багато інших фахівців у галузі корпоративного права. За останні роки ними було виявлено чимало проблемних питань, пов'язаних із практичним застосуванням конструкції «переважного права». Втім щодо шляхів вирішення багатьох із них так і не було вироблено єдиних підходів ані в доктрині корпоративного права, ані в судовій практиці.

Переважає більшість проблем, які через недосконалість законодавства про господарські товариства сьогодні мають місце при здійсненні учасниками (акціонерами) переважного права, та дискусії, що ведуться навколо шляхів їх вирішення, передусім пов'язані із такими питаннями.

1. Нечіткість норм не дозволяє однозначно визначити обсяг взаємних прав та обов'язків учасників (акціонерів), які переважно перед третіми особами можуть вимагати викупу частки (акцій), що пропонується для продажу, а також прав та обов'язків учасника (акціонера), який має намір її (їх) продати.

У цьому контексті найбільше запитань викликає застосування принципу пропорційного викупу частки (акцій). Зокрема, ст. 147 ЦК України, яка визначає порядок здійснення переважного права учасниками товариств із обмеженою і додатковою відповідальністю, а також вкладниками командитного товариства (п. 3 ч. 2 ст. 137 ЦК

¹ Спасибо-Фатеева І. В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения / І. В. Спасибо-Фатеева. – Харьков, 1998.

² Майданик Р. А. Проблеми судової практики з питань переважного права купівлі акцій ЗАТ / Р. А. Майданик // Прав. тиждень. – 2007. – № 42 (63).

³ Вінник О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства» / О. М. Вінник. – К., 2010. – 312 с.

⁴ Кібенко Е. Р. Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии / Е. Р. Кібенко. – Киев, 2003.

⁵ Яроцький В. Л. Цивільно-правові засоби забезпечення оборотоздатності корпоративних прав (коментар чинного законодавства, огляд судової практики та аналіз доктрини) / В. Л. Яроцький // Акт. питання цив. та госп. права. – 2007. – № 4–5.

⁶ Кравчук В. М. Проблеми реалізації та захисту переважного права на придбання акцій за Законом України «Про акціонерні товариства» / В. М. Кравчук // Вісн. госп. судочинства. – 2009. – № 6.

⁷ Крат В. І. Переважні права: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. І. Крат. – Х., 2008.

⁸ Белкін М. Л. Актуальні питання обігу акцій закритих акціонерних товариств / М. Л. Белкін, Ю. Л. Белкіна // Акт. питання цив. та госп. права. – 2008. – № 2.

⁹ Отцевич Є. До питання реалізації переважного права на придбання майна ЗАТ / Є. Отцевич // Юрид. авангард. – 2009. – № 1.

України) встановлює право на придбання частини запропонованої до продажу третій особі частки, яка є пропорційною розміру частки учасника у статутному капіталі товариства. Цією нормою прямо не виключається продаж третій особі частини частки, що пропонувалася для продажу, якщо переважним правом скористаються не всі учасники товариства. З огляду на це можна припустити, що учасник товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю має переважне право на придбання не всієї запропонованої третій особі частки, а лише її пропорційної частини, незалежно від того, один він скористався переважним правом чи ним також скористалися й інші учасники.

Таким чином, вказана норма не дозволяє однозначно визначити, як передбачений нею принцип пропорційності впливає на обсяг прав та обов'язків як учасників (акціонерів), що мають переважне право, так і учасника (акціонера), який має намір продати свою частку (акції) третій особі. За її змістом незрозуміло: принцип пропорційності визначає лише обсяг права кожного з учасників (акціонерів) відносно інших, що виявили бажання викупити частку (акції), чи цей принцип визначає також і обсяг права вимоги до учасника (акціонера), який має намір продати свою частку (акції) третій особі?

Водночас переважне право акціонерів приватних акціонерних товариств та можливість його реалізації ставиться у залежність передусім від волевиявлення на викуп всіх акцій, а не пропорційної їх частини. Принцип пропорційності стосується перш за все порядку розподілу акцій між акціонерами, що виявили бажання їх викупити. Так, згідно з абз. 2 ч. 4 ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонери приватних акціонерних товариств повинні викупити всі запропоновані до продажу акції. Якщо акціонери приватного акціонерного товариства та/або товариство не скористаються переважним правом на придбання всіх акцій, які пропонуються для продажу, вони можуть бути продані третій особі за ціною та на умовах, що повідомлені товариству та його акціонерам¹.

2. Викликає ряд запитань і обмеження учасників (акціонерів) у використанні переважного права, а саме зведення можливості його реалізації тільки до випадків продажу одним із них своєї частки (акцій) третій особі. Чинним законодавством не передбачено переважного

¹ Детальніше питання застосування принципу пропорційності розглянуто в іншій публікації: Томчишен С. В. Особливості здійснення, охорона та захист переважних прав на придбання часток (акцій) у статутному (складеному) капіталі господарських товариств: проблеми теорії та практики / С. В. Томчишен // Акт. питання цив. та госп. права. – 2010. – № 3.

права учасників (акціонерів) вимагати викупу у разі відчуження третій особі частки (акцій), що раніше була викуплена самим товариством. Такий підхід не дозволяє повною мірою здійснювати контроль за входженням до товариства третіх осіб. Як наслідок — не виключається можливість продажу частки (акцій) третій особі в «обхід переважного права» через відчуження частки (акцій) спочатку товариству та продаж ним викупленої частки (акцій) третій особі. Для цього лише достатньо, щоб про викуп товариством частки (акцій), що в подальшому відчужуватиметься третій особі, загальними зборами було прийнято відповідне рішення.

Разом з цим обмеження застосування переважного права тільки випадками продажу частки (акцій) третій особі не дозволяє зберегти пропорційність в управлінні товариством серед учасників (акціонерів), які залишатимуться в товаристві, якщо вона буде продана лише одному з них. При цьому завжди існує загроза того, що частка (акції), яка спочатку пропонувалася для продажу третій особі, у подальшому може бути відчужена одному з учасників (акціонерів) товариства в обхід переважного права інших. Наприклад, якщо учасник (акціонер), який виявив намір продати свою частку (акції) третій особі, повідомить тільки одного з учасників (акціонерів), інші так і не дізнаються про його дійсний намір продати її третій особі чи тільки одному з учасників (акціонерів) товариства.

Чинне законодавство також не містить чітких критеріїв, які б дозволяли однозначно визначати момент, з якого учасники (акціонери) можуть вимагати викупу частки (акцій), що пропонується для продажу третій особі. Через це вони практично позбавлені не тільки можливості довести факт виникнення права вимоги та відповідно і порушення переважного права, а й взагалі можливості його судового захисту. Поряд з цим у законодавстві не передбачено і чітких вимог до змісту повідомлення, яке учасник (акціонер), який має намір продати свою частку (акції), повинен надіслати товариству та/або іншим його учасникам (акціонерам) для дотримання їхніх переважних прав. Таке повідомлення практично не можна відрізнити від звичайної пропозиції, адресованої одному з учасників (акціонерів) про викуп частки (акцій), яка передбачає дещо інші правові наслідки.

У зв'язку з цим можуть мати місце випадки, коли повідомлення про намір продати частку (акції) може бути сприйняте учасником (акціонером) як адресована лише йому пропозиція, а не як повідомлення, яке надсилається всім учасникам (акціонерам) товариства у разі

продажу частки (акцій) третій особі. Унаслідок цього не виключається, що, отримавши таку пропозицію, учасник (акціонер) через відсутність коштів може відмовитися від викупу всієї запропонованої до продажу частки (акцій), чого він не зробив би, усвідомлюючи, що поряд з іншими він може вимагати викупу тільки пропорційної частини. Таким чином, якщо учасник (акціонер), сприймаючи таке повідомлення як адресоване йому особисто, відмовиться викупити всю запропоновану до продажу частку (акції), він практично буде позбавлений можливості скористатися переважним правом та навіть у судовому порядку здійснити його захист, коли таку частку (акції) буде продано третій особі. Це дозволяє учаснику (акціонеру), який має намір продати свою частку (акції), маніпулюючи змістом такого повідомлення, обійти переважне право інших.

3. Відсутність чіткого механізму укладення договору про викуп запропонованої до продажу частки (акцій) та водночас правових наслідків, які настають для учасника (акціонера), який зробив повідомлення про її продаж, а також для учасника (акціонера), який висловив намір її викупити, не дозволяє однозначно визначити, чи можуть вони відмовитися від укладення такого договору.

Так, з одного боку, повідомлення про продаж частки (акцій) можна розглядати як пропозицію укласти договір — оферту (ст. 641 ЦК України). Таке повідомлення повинно містити всі істотні умови (розмір частки (акцій), що пропонується до продажу, та її (їх) ціну), а також чітко виражати намір учасника (акціонера), який пропонує викупити в нього частку (акції), вважати себе зобов'язаним у разі прийняття його пропозиції. У цьому випадку повну та безумовну відповідь учасника (акціонера), який має переважне право, про намір викупити запропоновану до продажу частку (акції) можна розцінювати як прийняття пропозиції — акцепт (ст. 642 ЦК України). У разі відповідності пропозиції викупити частку (акції) та відповіді про її прийняття зазначеним вище вимогам договір може вважатись укладеним з моменту одержання учасником (акціонером), який зробив повідомлення про продаж своєї частки (акцій), відповіді іншого про прийняття його пропозиції (ч. 1 ст. 640 ЦК України).

Втім, з другого боку, укладення договору в такому порядку є можливим тільки, якщо товариство має двох учасників (акціонерів), і вони не наполягатимуть на укладенні договору в «нотаріальній формі», доцільність застосування якої останнім часом пропонується все частіше. У разі застосування «нотаріальної форми» договір може

вважатись укладеним тільки з моменту його нотаріального посвідчення. При цьому, якщо товариство матиме більше двох учасників (акціонерів), не виключено, що переважним правом можуть скористатися всі учасники (акціонери) або їх частина. У цьому випадку повідомлення про продаж частки (акцій) можна розглядати тільки як намір укласти договір, оскільки воно буде позбавленим ознак, яким має відповідати оферта та акцепт стосовно укладення договору окремо з кожним із учасників (акціонерів), що скористалися переважним правом. Адже учасник (акціонер), який висловлює намір викупити запропоновану частку (акції), не може знати наперед, він один скористався переважним правом чи ним скористаються й інші, а отже, не може знати, яку саме частину частки (акцій) буде купувати¹.

Разом з цим слід зазначити, що чинне законодавство не встановлює прямого обов'язку укласти договір для учасника (акціонера), який повідомив про свій намір продати частку (акції), а також для учасника (акціонера), який скористався переважним правом. Тому за таких умов не виключається можливість того, що один із них у подальшому може відмовитися від укладення договору, а інший фактично буде позбавлений можливості вимагати його укладення навіть у судовому порядку. Укладення такого договору за рішенням суду буде практично неможливим не тільки через відсутність у законодавстві про господарські товариства на такий випадок спеціального способу захисту, а й через недосконалість норм ЦК України, якими врегульовано порядок вирішення переддоговірних спорів та укладення договору за рішенням суду².

4. Викликає ряд запитань і доцільність звуження застосування переважного права тільки до випадків продажу та обмеження його застосування при інших формах відплатного відчуження частки (акцій). Такий підхід створює умови для відчуження учасниками (акціонерами) часток (акцій) в обхід переважного права через використання інших договірних конструкцій, наприклад, міни, передання відступного,

¹ Детальніше питання, пов'язані з укладенням учасниками (акціонерами) господарських товариств договору з переважного викупу частки (акцій), питання правової охорони та захисту переважного права розглянуто в окремій публікації: Томчишен С. В. Особливості укладення учасниками (акціонерами) господарських товариств договору з переважного викупу частки (акцій): питання правової охорони та захисту переважного права / С. В. Томчишен // *Акт. питання цив. та госп. права.* – 2010. – № 4.

² Особливості укладення договорів за рішенням суду розглянуто в окремій публікації: Томчишен С. В. Укладення договору за рішенням суду: питання теорії та практики / С. В. Томчишен // *Акт. питання цив. та госп. права.* – 2009. – № 5.

застави тощо¹. Так, у разі виникнення права звернення стягнення на акції акціонера приватного акціонерного товариства у зв'язку з їх заставою, якою може забезпечуватися виконання будь-яких майнових вимог, відчуження таких акцій здійснюється з дотриманням переважного права інших акціонерів товариства (ч. 8 ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства»), а у разі міни переважне право акціонерів цього товариства прямо не передбачено. При цьому в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю можливість використання переважного права прямо не передбачено ані у разі звернення стягнення на заставлену частку, ані у випадку її міни. Крім цього учасник (акціонер), який має намір продати свою частку (акції), завжди може «обійти переважне право» інших через дарування третій особі незначної частини частки (акцій), а потім продаж їй, уже як учаснику (акціонеру) товариства, частини, що залишилась².

Видається не зовсім виваженим і обмеження застосування переважного права у випадку безвідплатного відчуження частки (акцій), зокрема у разі дарування. Такий підхід, з одного боку, не відповідає основному призначенню переважного права — здійснення контролю над складом учасників, а з другого боку свідчить про надання переваги інтересам третьої особи, яка не є учасником (акціонером) товариства. Надання учасникам (акціонерам) переважного права викупити таку частку (акції) за ринковою вартістю повною мірою відповідало б як їхнім інтересам, так і майновим інтересам учасника (акціонера), який хоче відчужити свою частку (акції).

Таким чином, стан законодавчого врегулювання використання конструкції «переважного права» в різних видах господарських товариств свідчить про відсутність у законодавця концептуально виваженого підходу до розуміння головного призначення та основних принципів застосування цього правового інституту. Неузгодженість та нечіткість норм створює умови для відчуження учасниками (акціонерами) часток (акцій) в обхід переважного права, що позбавляє застосування цієї правової конструкції ефективності. У результаті цього майже у всіх господарських товариствах, у яких передбачено застосування цього правового інституту, інтереси, права та обов'язки учасників

¹ Див.: Белкін М. Л. Зміни до законодавства про третейське судочинство як фактор зниження «прорейдерської» активності третейських судів / М. Л. Белкін, Л. М. Белкін // *Акт. питання цив. та госп. права.* – 2009. – № 3.

² Див.: Кравчук В. М. Проблеми реалізації та захисту переважного права на придбання акцій за Законом України «Про акціонерні товариства» / В. М. Кравчук // *Вісн. госп. судочинства.* – 2009. – № 6.

(акціонерів), які мають переважне право, і тих, що здійснюють продаж своєї частки (акцій) третій особі, залишаються недостатньо збалансованими та узгодженими між собою, а також не забезпечуються на рівні законодавства належною правовою охороною та ефективними засобами захисту на випадок їх порушення. У зв'язку з цим питання про вдосконалення законодавства, яке регулює здійснення учасниками (акціонерами) господарських товариств переважного права, сьогодні є вкрай актуальним. Його вирішення потребує вироблення єдиних підходів до застосування цієї правової конструкції та встановлення лише тих особливостей, що перш за все обумовлені потребою в іншому врегулюванні здійснення переважного права залежно від виду конкретного товариства.

Втім вирішення цього завдання не може спиратися лише на застосування за аналогією підходів, закладених у ст. 362 ЦК України, стосовно переважної купівлі майна, яке перебуває у спільній частковій власності. Передбачений цією нормою порядок відчуження одним із співвласників належної йому частки у майні, що перебуває у спільній частковій власності, та її переважного викупу іншими співвласниками спрямований передусім на забезпечення переважно перед третіми особами тільки майнових інтересів інших співвласників. Застосування такого підходу до переважного викупу часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств не враховує особливостей корпоративних правовідносин, у яких власником майна одноосібно є товариство¹. Частка (акції) у статутному капіталі товариства хоча і є майном, однак вона не перебуває у спільній частковій власності його учасників (акціонерів). Володіння часткою (акціями) надає учасникам (акціонерам) додаткові права та покладає на них обов'язки, які не є характерними для відносин власності. Такі права та обов'язки учасників (акціонерів) пов'язані з їх участю у товаристві. Однак, незважаючи на те, що участь у товаристві пов'язується із володінням на праві власності часткою (акціями), при вдосконаленні правового інституту «переважних прав» необхідно не тільки надавати перевагу майновим, а й враховувати інші права та інтереси учасників (акціонерів) господарських товариств.

З огляду на це є очевидним, що вироблення однакових принципів здійснення переважного права у господарських товариствах не може мати успіху без урахування та забезпечення належної правової охорони

¹ Див.: Отцевич Є. До питання реалізації переважного права на придбання майна ЗАТ / Є. Отцевич // Юрид. авангард. – 2009. – № 1.

всіх можливих прав та законних інтересів учасників (акціонерів) товариств. Таким чином, розглядаючи призначення та завдання, досягнення яких повинно забезпечуватися застосуванням конструкції переважного права в господарських товариствах, слід враховувати насамперед таке.

1. Переважне право на придбання частки (акції) у статутному капіталі господарського товариства є одним із проявів обмеження свободи договору, зокрема права учасника (акціонера), який вирішив продати свою частку (акції), на вільний вибір контрагента. Як виняток із загального правила таке обмеження зумовлене необхідністю у забезпеченні та охороні перш за все інтересів учасників (акціонерів), які залишатимуться в товаристві, а не того з них, який бажає продати свою частку (акції), та інтересів третьої особи, яка її (їх) купуючи, тільки бажає вступити в товариство. Необхідність надання переваги саме їхнім інтересам та обмеження одного з учасників (акціонерів) у праві вільно продати свою частку (акції) третій особі головним чином обумовлене правовою природою господарських товариств.

Усі господарські товариства (за винятком тих, що засновуються державою, або однією особою, якщо це прямо передбачено законом) створюються на підставі домовленості засновників шляхом об'єднання їхнього майна та/або діяльності з метою отримання прибутку. Тому очевидно, що і входження до товариств нових осіб повинно відбуватися з урахуванням ставлення до цього всіх учасників (акціонерів), а не тільки того, який бажає продати свою частку (акції) третій особі. Застосування конструкції переважного права і забезпечує кожному з учасників (акціонерів) можливість висловлення згоди щодо входження у товариство нових осіб. Реалізація учасниками (акціонерами) свого переважного права або відмова від його використання є «своєрідною формою волевиявлення» на вступ до товариства особи, яка має намір придбати частку (акції).

Таким чином, одним із призначень конструкції переважного права є забезпечення контролю над складом їх учасників (акціонерів). Такий контроль здійснюється через реалізацію кожним з учасників (акціонерів) права на викуп частки (акції) іншого переважно перед третіми особами. Продаж третім особам частки (акції) у статутному (складеному) капіталі товариств, у яких учасники (акціонери) відповідно до закону та статуту мають переважне право, допускається, якщо жоден з них не скористається цим правом.

Переважне право є «засобом», за допомогою якого учасники (акціонери) можуть виключати вступ до товариства небажаних осіб, наприклад, перебування яких у товаристві, на їх погляд, може негативно вплинути на діяльність товариства або змінити усталену в ньому ділову практику відносин між учасниками (акціонерами) і товариством чи напрям його господарської діяльності тощо. За допомогою переважного права учасники (акціонери) гарантовано можуть забезпечити свій інтерес щодо будь-яких питань діяльності товариства, які із зміною складу учасників можуть зазнавати змін. Це дозволяє використовувати переважне право як превентивний захід для уникнення в подальшому корпоративних спорів, що можуть виникати із входженням до товариства осіб, які мають «недружні» наміри або інші погляди щодо будь-яких питань діяльності товариства. З урахуванням цього переважне право можна розглядати як один із правових засобів впливу на склад учасників (акціонерів) з метою недопущення в ньому змін, які не відповідають інтересам його учасників (акціонерів).

Обмеження права учасника (акціонера) на вільний продаж своєї частки (акцій) третій особі вказує на те, що конструкція переважного права спрямована на забезпечення інтересів перш за все учасників (акціонерів), що залишатимуться в товаристві. При реалізації ними свого переважного права враховуються лише майнові інтереси учасника (акціонера), який відчужує свою частку (акції). Його майнові інтереси забезпечуються через викуп учасниками (акціонерами) частки (акцій) за ціною та на інших умовах, на яких вона пропонувалася для продажу третій особі.

Зважаючи на це, видається виправданим застосування переважного права не тільки у випадку продажу частки (акцій) третім особам, а й розширення сфери застосування цієї правової конструкції на інші випадки платного чи безвідплатного відчуження. Такий підхід, з одного боку, дозволить забезпечити можливість контролювати склад учасників (акціонерів) товариства незалежно від форм відчуження частки (акцій). З другого боку, викуп частки (акцій) за їх ринковою вартістю врахуватиме майнові інтереси учасника (акціонера), який вирішив безвідплатно передати свою частку (акції) третій особі. Разом з цим доцільним також було б поширення застосування конструкції переважного права і на випадки продажу третій особі частки (акцій), викуплених самим товариством у його учасника (акціонера).

2. Крім зазначеного, переважне право є засобом, за допомогою якого учасники (акціонери), які залишаються в товаристві, можуть

забезпечувати і свої майнові інтереси. Такі інтереси полягають не тільки у заощадженні коштів шляхом їх інвестування на придбання частки (акцій), що пропонується третій особі, та в результаті цього збільшенні розміру власної, а й у пов'язаному з цим отриманні значно більших майнових переваг від участі в товаристві. Принцип пропорційного викупу запропонованої третій особі частки (акцій) гарантує кожному з учасників (акціонерів) рівну можливість збільшити обсяг своїх майнових прав щодо товариства, зокрема, права на отримання дивідендів, отримання майна у разі виходу з товариства та його ліквідації тощо.

Поряд з цим слід звернути увагу, що акціонери приватних акціонерних товариств мають додаткові механізми для контролю над складом його акціонерів через встановлення у статуті переважного права і для самого товариства, що забезпечує його акціонерам можливість виключити викуп акцій третіми особами, якщо вони будуть неспроможні викупити всі запропоновані до продажу акції. Зважаючи на це, бачиться цілком виправданим встановлення переважного права також і для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Такий підхід дозволить здійснювати викуп лише пропорційної частини частки, якщо переважним правом скористаються не всі учасники, а ті, що скористалися, будуть неплатоспроможні викупити всю частку. Це також дозволить виключати продаж третій особі частки, яку учасники взагалі неспроможні будуть викупити, та надаватиме їм додаткові гарантії для викупу впродовж наступного року.

Водночас видається доцільним встановлення й обов'язку товариства за вимогою його учасника (акціонера) викупити частину частки (акцій), що залишатиметься після реалізації учасниками (акціонерами) свого переважного права, якщо вона не буде продана третій особі. З одного боку, це враховуватиме інтереси учасників (акціонерів), що мають переважне право, а з другого боку обов'язковий викуп товариством частини частки (акцій) за її ринковою вартістю гарантуватиме забезпечення майнових інтересів учасника (акціонера), якщо він не зможе її продати третій особі.

3. Разом з цим пропорційний викуп запропонованої третій особі частки (акцій) рівною мірою гарантує всім учасникам (акціонерам), які залишатимуться в товаристві, можливість збільшення обсягу права на управління («права голосу» на загальних зборах) та водночас

збереження пропорційності при управлінні товариством, а також забезпечує можливість отримання інших немайнових переваг, які можуть мати учасники (акціонери) у різних товариствах залежно від обсягу права на управління тощо. Збереження пропорційності впливу на товариство певною мірою забезпечує від непорозумінь, що можуть виникати із зміною існуючої рівноваги у правах та інтересах його учасників (акціонерів).

Втім обмеження застосування конструкції «переважного» права у випадку продажу частки (акцій) одному з учасників (акціонерів) ставить інших у не вигідне становище. Такий підхід не забезпечує всім учасникам (акціонерам), які залишатимуться в товаристві, однакової можливості для збільшення обсягу своїх майнових прав щодо товариства та збереження пропорційності в управлінні товариством. Тому застосування переважного права у випадку продажу частки (акцій) одному із учасників (акціонерів) товариства буде виправданим та гарантуватиме рівні можливості для всіх учасників (акціонерів), які залишатимуться в товаристві.

Отже, на підставі зазначеного можна зробити такі висновки. Застосування в господарських товариствах конструкції переважного права потребує збалансування прав та інтересів всіх учасників (акціонерів) товариств, як тих, що залишаються в ньому, так і того, який унаслідок відчуження своєї частки вибуває із товариства.

Такої мети може бути досягнуто тільки через встановлення у законодавстві чіткої системи взаємних прав та обов'язків і узгодженого порядку їх здійснення відповідно до призначення й основних принципів застосування конструкції «переважного права», що зводяться до такого:

забезпечення можливості для здійснення кожним із учасників (акціонерів) контролю над входженням (вступом) до товариства третіх осіб;

забезпечення майнових інтересів учасників (акціонерів) у збільшенні майнової участі в товаристві та отриманні від цього відповідних майнових переваг;

забезпечення умов для збільшення обсягу права на управління та збереження пропорційності в управлінні товариством, а також отримання інших немайнових переваг, що залежать від обсягу права на управління.